

ARKEOLOGGRUPPEN AB, RAPPORT 2013:13
ARKEOLOGISK UTREDNING ETAPP 1 OCH 2

Stenålder i Getå

Fastighet Getå 1:2, Krokeks socken,
Norrköpings kommun, Östergötlands län

Dnr 431-11164-12 (etapp 1)

Dnr 431-12468-12 (etapp 2)

Leif Karlenby

ARKEOLOGGRUPPEN AB, RAPPORT 2013:13
ARKEOLOGISK UTREDNING ETAPP 1 OCH 2

Stenålder i Getå

Fastighet Getå 1:2, Krokeks socken,
Norrköpings kommun, Östergötlands län

Dnr 431-11164-12 (etapp 1)

Dnr 431-12468-12 (etapp 2)

Leif Karlenby

ARKEOLOGGRUPPEN I ÖREBRO AB
Drottninggatan 11, 702 10 Örebro
Telefon 019-609 04 10

www.arkeologgruppen.se
arkeologgruppen@arkeologgruppen.se

© 2013 Arkeologgruppen

Arkeologgruppen rapport 2013:13
Författare Leif Karlenby
Grafisk form Högtorps Diverse
Omslagsfoto Foto av Leif Karlenby.

Kartor ur allmänt kartmaterial, © Lantmäteriet Dnr 2012/0903.

Innehållsförteckning

Sammanfattning.....	4
Ärendet	4
Bakgrund och kulturmiljö.....	6
Syfte och frågeställningar.....	6
Metod	6
Resultat	6
Kart- och arkivstudier	6
Etapp 1, Inventering och provgrovsgrävning	6
Etapp 2, Schaktgrävning	8
Utärdering av resultaten i förhållande till undersökningsplanen.....	10
Referenser	14
Administrativa uppgifter	15
Bilagor.....	16
Bilaga 1. Schaktlista	
Bilaga 2. Anläggningslista	
Bilaga 3. Fyndlista	
Bilaga 4. Stenmaterial från Getå. Av Roger Wikell.	

Figur 1. Karta över trakten kring Getå och Krokek med den aktuella undersökningsplatsen markerad med en gul prick.

Sammanfattning

På länsstyrelsens uppdrag har Arkeologgruppen AB genomfört en arkeologisk utredning. Den utfördes vid två tillfällen, uppdelade på etapp 1 i december 2012 och etapp 2 april 2013.

Anledningen till utredningen var att Myresjöhus hade planer på att bebygga ett område med enfamiljshus. Länsstyrelsen ansåg att platsens läge vid Bråviken och höjden över havet var nog för att misstänka att det kunde finnas stenåldersboplatser inom området.

Utredningen kunde visa att det i områdets nordvästra del, på en höjd av 30–34 meter över havet fanns spår av en bosättning. Där påträffades fem anläggningar, två härdar, en stenpackning samt två rännor, möjligen rester efter hyddväggar. Dessutom fanns där tio stycken kvartsbitar bestående av en kärna, avslag och avfall. En liten flintbit påträffades också i en av härdarna. Den hade två slipytor och kunde bestämmas komma från en slipad flintyxa i sydsandinavisk flinta. Fyndet tillsammans med höjden över havet förlägger bosättningen till tidig- eller mellaneneolitikum.

Ärendet

I området vid Getåns utlopp, strax väster om Krokek vid Bråvikens norra strand ligger en omfattande bebyggelse. Getå har gamla traditioner som sommarort. Platsen bebyggdes först av Alfred Nobels bror, Robert (Svensk biografiskt handlexikon). Vid mitten av

1900-talet kom området att bebyggas med flera sommarstugor och idag är flera av dessa permanent bebodda. Vid ungefär samma tidpunkt lär Getå hotell ha startat.

Centralt i detta bostadsområde ligger en yta som idag består av parkmark och en sedan en tid tillbaka övergiven tennisbana. Denna yta har Myresjöhus för avsikt att bebygga med ett antal enfamiljshus. Inför detaljplaneläggning av området har Länsstyrelsen givit i uppdrag till Arkeologgruppen AB att genomföra en utredning av området. På grund av läget och höjden över havet, ansåg Länsstyrelsen att det fanns risk för att stenåldersboplatser skulle kunna komma att beröras.

I en första etapp genomförde Arkeologgruppen en utredning i november 2012. Denna bestod av en okulär besiktning och grävning av enstaka, mindre provrutor på ytor som misstänktes kunna innehålla spår av stenåldersboplatser.

I april 2013, genomfördes etapp 2, som bestod i att schakt grävdes på de platser som fortfarande kunde innehålla stenålderslämningar. För detta användes grävmaskin.

Bakgrund och kulturmiljö

Kolmårdsområdet är sedan lång tid tillbaka känt för sina stenåldersboplatser. Med en högsta höjd av cirka 80 meter över havet finns bosättningar från mesolitikum och framåt. De äldsta går tillbaka 10 000 år. Då utgjorde Östersjön en insjö – Ancylussjön (Molin 2006:6). En av de mer kända boplatserna är den gropperamiska bosättningen vid Fagervik (Bagge 1951). Denna undersöktes första gången 1927, men mer omfattande undersökningar kom till stånd åren 1935–36 (Bagge 1938) och 1950 (Bagge 1951; Stenberger 1979). På platsen fanns stora mängder keramik och utifrån höjden över havet kunde Bagge dela in keramiken i fem grupper – Fagervik I–V (1938).

Platsen i Getå har ett fördelaktigt topografiskt läge, som högeligen har lämpat sig för en stenåldersbosättning. I den övre delen ligger marken på mellan 30–34 meter över havet, en nivå som motsvarar en datering som torde ansluta till övergången mellan Fagervik I och II (Stenberger 1979:103).

I Getå är få fornlämningar av stenålderskaraktär kända, men i Kolmårdsområdet i stort är stenåldern framträdande. I Fornsök finns en lösfunnen yxa registrerad (Krokek 80:3) och på en plats cirka 300 meter norrut, längs Getåravinen har fynd gjorts av kvarts och grönsten (Krokek 119). Platsen är dock belägen på den andra sidan av Getån och på en höjd avsevärt högre än platsen som nu var aktuell för utredning.

Övriga registrerade lämningar utgörs av en naturformation med tradition (källa) samt en minnessten (Krokek 80:1–2).

Syfte och frågeställningar

Utredningens syfte var att avgöra om det inom exploateringsområdet fanns lämningar efter förhistorisk bebyggelse eller annan aktivitet. Främst rörde det sig om farhågan att det inom området kunde finnas en eller flera stenåldersboplatser.

Frågeställningar som var aktuella för utredningen rör främst förekomst av fornlämning och dess omfattning och läge. Lämningens ålder ansågs kunna bedömas utifrån höjd över havet och stenteknologi.

Metod

Utredningen genomfördes i två etapper. Etapp 1 utgjordes av en okulär inventering parat med grävning av mindre gropar. Vid etapp 1 mättes ingenting in, utan de ytor som befanns lämpliga för bosättning markerades på en karta inför etapp 2. Området fotograferades dock.

Etapp 2 utgjordes av schaktgrävning med grävmaskin. En traktorgrävare användes med en 2 meter bred skopa. Det tunna myllskiktet avlägsnades, schaktens djup var mellan 0,1 och 0,2 meter. Påträffade anläggningar mättes in med RTK-GPS och beskrevs översiktligt. Endast en anläggning snittades, för att avgöra om det rörde sig om fornlämning. Ytan och några av schakten fotograferades.

Resultat

Kart- och arkivstudier

Kart- och arkivstudier har skett i digitalt tillgängliga arkiv. Kartmaterialet som studerats finns i Lantmäteriarkeivets digitala tjänst "Historiska kartor" och i Riksarkivets "SVAR". Det finns inget i materialet där, som visar på någon tidigare bebyggelse i området, än den som Robert Nobel uppförde. Det finns en kvarn i Getån som kan vara äldre, men det finns inga noteringar om denna heller i dessa arkiv.

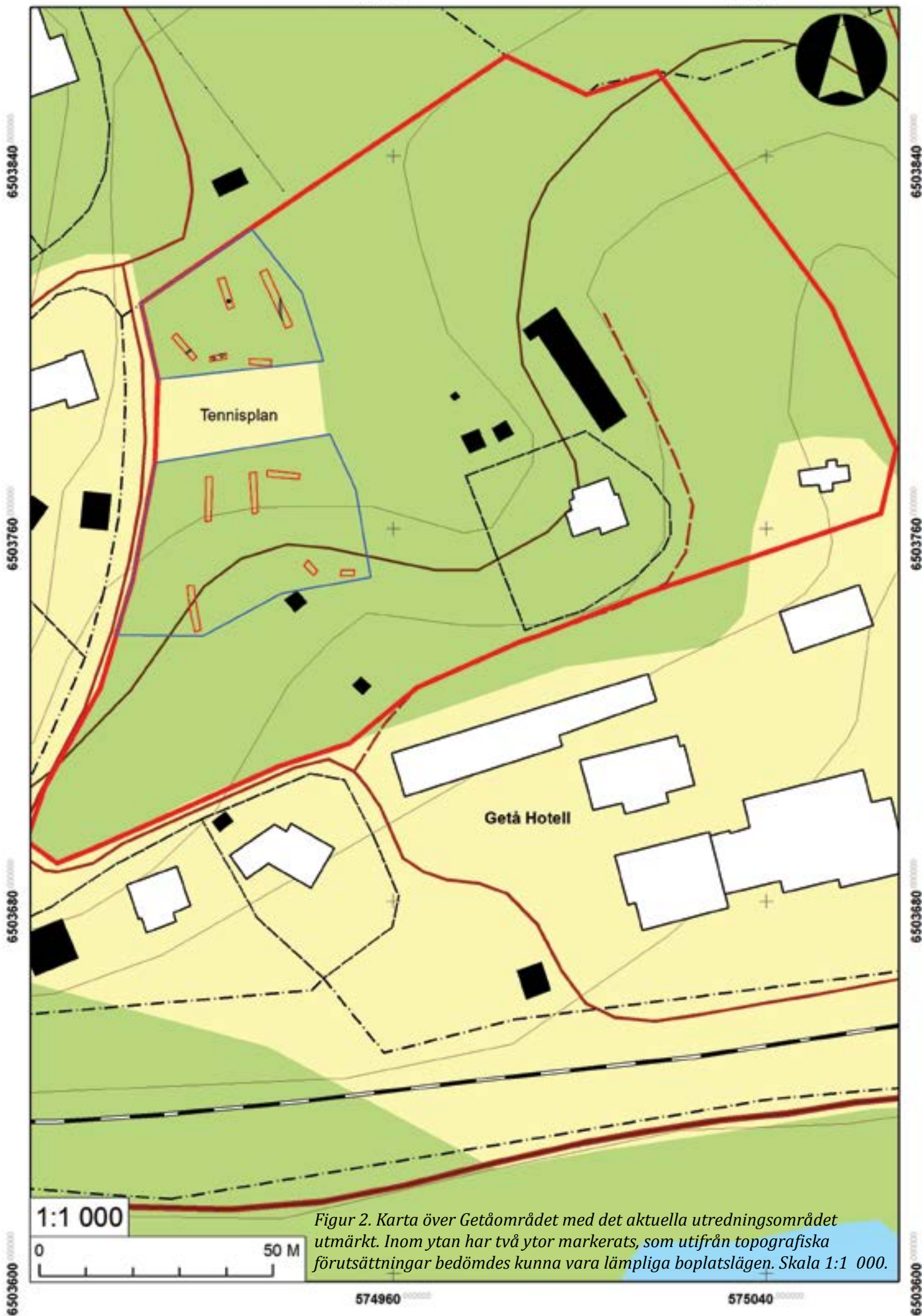
Fornlämningsbeståndet är inte omfattande i Getådalen och inga arkeologiska aktiviteter har genomförts i området, med undantag för den inventering som gjordes i områdets norra del inför den planerade Ostkustlänken (Fornsök, Krokek 119).

Etapp 1, Inventering och provgropsgrävning

Etapp 1 genomfördes i november 2012 när det första tunna snötäcket hade lagt sig över marken. Då gick vi över området för att bedöma vilka ytor som var lämpliga för bosättning. Området kan delas in i två delar, där den västra avgränsas i öster av en mot söder utstickande moränrygg. På dess östra sida sluttar marken kraftig, delvis beroende på att där legat en grus- eller sandtäckt. En plåtå på cirka 25 meters höjd över havet har förmodligen bildats i samband med täktverksamheten. Det östra området bedömdes därför som ointressant ur arkeologiskt perspektiv.

574960

575040

Figur 2. Karta över Getåområdet med det aktuella utredningsområdet utmärkt. Inom ytan har två ytor markerats, som utifrån topografiska förutsättningar bedömdes kunna vara lämpliga boplatsslägen. Skala 1:1 000.

Figur 3. Vy över den södra delen av området. I fonden är terrasseringen för tennisbanan synlig. Foto från sydöst av Leif Karlenby.

Det västra området var däremot ytterst lämpligt, genom den i de övre partierna belägna platån. Platsen bildade en liten skyddad bukt mellan moränryggen i öster och Kolmårdsberget i väster och norr. Platsen är vänd mot söder och Bråviken. I ryggen har man också Getåns utlopp som ger tillgång till färskt vatten. Läget bör ha varit idealiskt för en bosättning vid den tid då havet legat runt 30 meter högre än idag.

I den övre delen av området var marken plan och bedömdes kunna innehålla lämningar efter en boplats. Området sträckte sig från cirka 34 meter över havet ned mot 32 meter. I nederkant var området avgränsat av en under 1940-talet anlagd tennisbana. Söder om denna vidtog nivåerna på en höjd strax över 30 meter och ned mot 28 meter. Den övre delen av detta område var något planare än den nedre delen och bedömdes också kunna vara ett boplatsläge.

Ett tiotal provgropar grävdes spritt över ytan, flest i den norra, övre delen, då denna yta bedömdes som mest trolig som boplatsyta. Inget av provgroparna gav några fynd.

Etapp 2 Schaktgrävning

Våren år 2013 grävdes schakt inom de två områden som markerats som möjliga boplatsytor. Dessa skiljdes åt av tennisbanan.

Den norra ytan hade de bästa topografiska förutsättningarna och var i sin helhet plan med en mycket svag sluttning mot söder och vattenlinjen. Den södra ytan hade ett par plana ytor som ändå lutade en del, i jämförelse med den norra. På dessa ytor grävdes elva schakt, fem på den norra ytan, sex på den södra.

Figur 4. Vy över den norra delen av området. I bortre delen av bilden syns tennisbanan. Foto från nordväst av Helmut Bergold.

Den södra ytan visade sig inte innehålla några spår efter fornlämning. Däremot kunde ett lager med urspolad grov sand iakttas i ett schakt (O251). Sådana fält man finner precis i strandkanten där vågorna spolar ur det finare materialet. Det måste innebära att här tidigare funnits en strandzon, som legat stabilt under en längre tid. Höjden över havet var omkring 28 meter. Strandzonen avslutar den södra platån. En mindre plan yta i öster undersöktes också genom ett schakt. Detta var, liksom de övriga, helt tomt.

I schakten på den norra ytan framkom flera spår av förhistorisk bosättning. Det var bara ett av schakten (O247) som inte innehöll anläggningar. I tre av schakten gjordes fynd av kvarts och flinta.

Fem anläggningar påträffades i det norra området. Bland anläggningarna fanns en härd, två rännor samt två stenpackningar, där åtminstone den ena mycket väl kan ha varit en härd (A220). I det nordöstra området, i schakt O200 och O243 framkom sammanlagt tio stycken kvartsföremål. I schakt O216, framkom en liten flisa av flinta.

Härden i O200 var ungefär en meter i diameter och innehöll rikligt med skärvig sten. Där fanns dock inget kol eller sot, möjligen kunde en svag, gråaktig färgning skönjas. Området runt anläggningen var näst intill rent från stenar av den storlek som låg i härden, varför den framträdde tydligt mot omgivningen. Från schaktet kom sju stycken kvartsföremål, varav flera i anslutning till härden. Det rörde sig om avslagsfragment och avfall från tillverkning, även om ett par kan ha fungerat som knivar (se Wikell, bilaga 4).

I O243 framkom en fem meter lång ränna som böjde svagt längs med schaktet. Den var 0,2 meter bred och fylld med skärvsten. Det kan möjligen röra sig om väggränsen till en hydda. I schaktet, i anslutning till rännan framkom tre kvartser, två avslagsfragment och en kärna (se Wikell, bilaga 4).

I schakt 235 fanns också en ränna, även denna var 0,2 meter bred och fylld med skärvsten. Den gick dock tvärs över schaktet och synlig längd var endast en meter. Rännan snittades för att kunna bedömas som anläggning. Den hade en skålformad botten och var 0,1 meter djup. Inga fynd gjordes i schaktet.

I schakt O216 påträffades två anläggningar, som registrerats som stenpackningar. I det ena fallet rörde det sig om en samling vanliga stenar i en diffus samling, denna kan knappast betraktas som annat än en stenpackning. Den andra var en oregelbunden samling skärvida stenar. Det kan mycket väl röra sig om en härd. I denna påträffades också en liten flintbit, ett avslag från en slipad flintyxa (se Wikell, bilaga 4).

Ett sista schakt i den norra delen var tomt. I söder begränsades boplatslämningen av tennisbanan. Det är därför inte möjligt att bedöma hur långt boplaten kan ha sträckt sig. Det fanns dock inga lämningar söder om tennisbanan. Boplatsens lägsta belägenhet har befunnit sig under tennisbanan. Höjden över havet i den norra kanten av denna var 32,7 meter över havet och strax intill dess södra kant 30,4 meter. Boplaten bör alltså ha legat vid en strand på som lägst 30,5 meters höjd över havet och en högsta möjliga på 32,5 meter över havet. Emellertid får man anta att den högre höjden inte kan ses som trolig, då det skulle innebära att boplaten sträckte sig ända ned till strandkanten. Med tanke på att havet kan variera i höjd med inlandsvindar och höststormar, kan det nog vara bra att ha någon meter till godo. Det innebär att man kan zooma in intervallet för tänkbar vattennivå till mellan 30,5–31,5 meter. Det är ju faktiskt också möjligt att boplaten låg vid den strand som markeras av det spolade gruset på 28 meter över havet. Boplaten skulle ändå kunna betraktas som strandbunden.

Utvärdering av resultaten i förhållande till undersökningsplanen

Syftet med utredningen i etapp 1, var att fastställa om det fanns tidigare oregistrerade, fasta fornlämningar inom utredningsområdet. Om sådana påträffades skulle de beskrivas. Länsstyrelsen föreslog att det vid utredningen skulle grävas provgropar för att avgöra om det fanns någon kvarts i området.

Syftet med utredningen i etapp 2, var att fastställa om det finns tidigare oregistrerade fasta fornlämningar inom utredningsområdet. Vid utredningen i etapp 1, som bestod av en inventering och kart- och

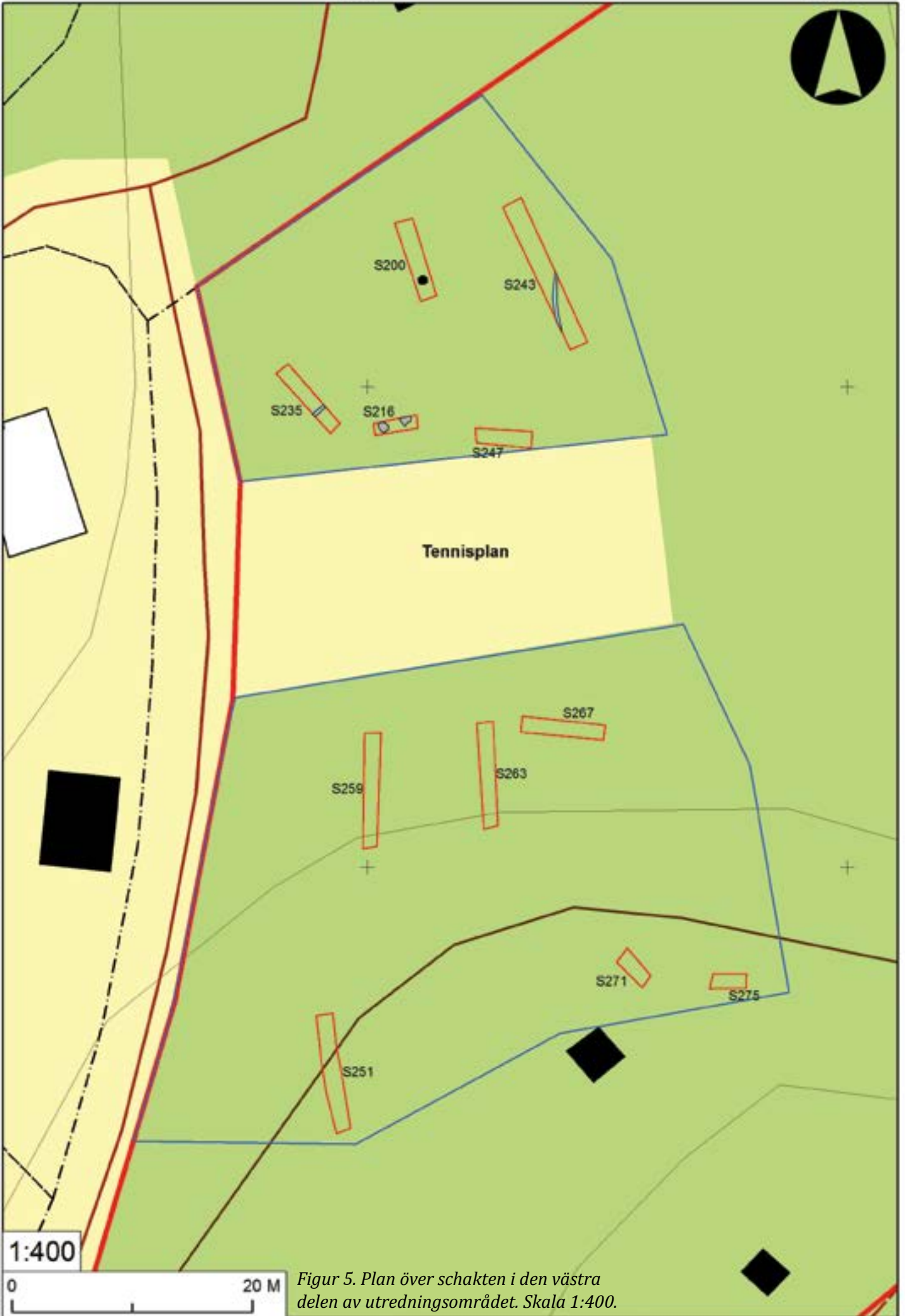

6503800

6503800

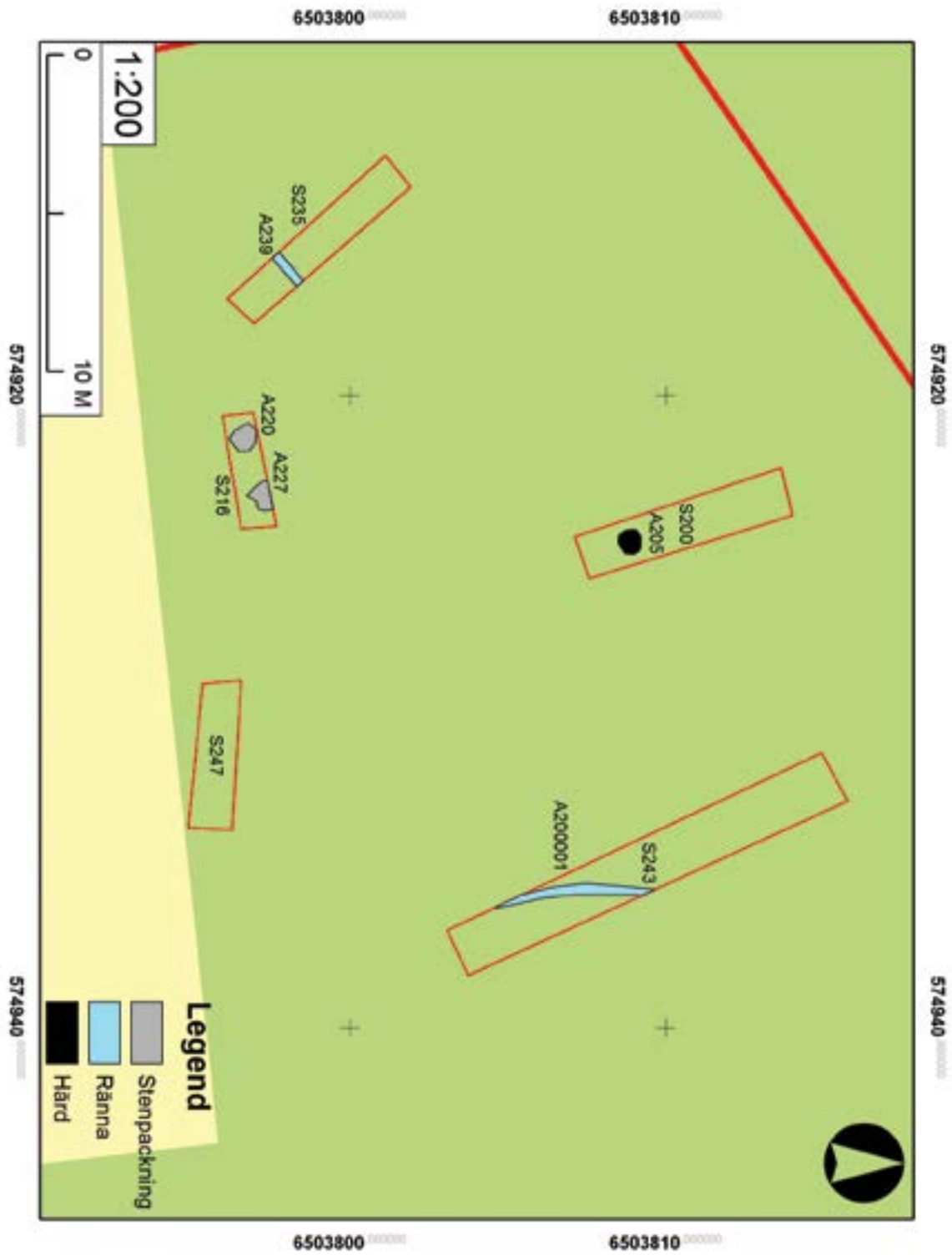
6503760

6503760

Figur 5. Plan över schakten i den västra delen av utredningsområdet. Skala 1:400.

Stenålder i Getå

Figur 6. Plan över schakten i det norra området med anläggningar och anläggningsnummer. Skala 1:200.

Figur 7. Foto från väster av härden A205. Anläggningens utbredning har markerats med gula streck, för att den lättare skall kunna ses. Annars kan man notera anläggningens utbredning genom förekomsten av (skärvig) sten, utanför anläggningen finns nästan ingen sten. Foto av Leif Karlenby.

arkivstudie, kunde en yta i områdets västra och norra del identifieras som lämpligt boplatsläge. Etapp 2 skulle innefatta grävning av sökschakt med grävmaskin. Eventuellt påträffade lämningar skulle mätas in och beskrivas.

Arkeologgruppen bedömer att utredningens två etapper väl svarat mot sina syften, både enskilt och tillsammans. Fornlämning kunde inte fastställas vid etapp 1 genom provgrovsgrävningen. Detta kan bero på att fyndmaterialet var relativt begränsat, både i antal och i rumslig spridning. Det gick emellertid att fastställa ett par ytor inom utredningsområdet som varit lämpliga för bosättning. Detta innebär att utredningen gick vidare i etapp 2.

Etapp 2 innefattade schaktgrävning där tydliga spår efter en boplatsyta i den nordvästra delen av utredningsområdet kunde fastställas. Det rörde sig om ett antal anläggningar som härdar och rännor samt fynd av kvarts och en liten bit flinta.

Detta innebär att det till Länsstyrelsen överlämnas ett material och en rapport som kan utgöra fullgott material inför fortsatta beslut i ärendet.

Referenser

Tryckta källor

- Bagge, A. 1938. Stenåldersboplatsen vid Fagervik i Krokeks sn, Östergötland ett preliminärt meddelande. Meddelanden från Östergötlands och Linköpings stads museum 1937/1938
- Bagge, A. 1951. Fagervik ein Rückgrat für die Periodeneinteilung der ostschwedischen Wohnplatz- und Bootaxtkulturen aus dem Mittelneolithikum – eine vorläufige Mitteilung. Acta Archaeologica 22.
- Molin, F. 2006. Stenålder inför återvinningscentral i Krokek, arkeologiska utredningar med anledning av ny returstation för omhändertagande av avfall i Krokek, inom Lösings häradsallmänning Kolmården 1:16 samt Strömsfors 1:1, Krokeks socken, Norrköpings kommun, Östergötland – arkeologisk utredning, etapp 1 och etapp 2 . Riksantikvarieämbetet, UV Öst rapport 2006:26. Linköping.
- Stenberger 1979. Det forntida Sverige. Stockholm.

Administrativa uppgifter

Landskap: Östergötland
Län: Östergötlands län
Kommun: Norköpings kommun
Socken: Krokeks socken
Fastighet: Getå 1:2

Arkeologgruppens diarienummer: Ag 2012_32, Ag 2013_02
Länsstyrelsens diarienummer: 431-11164-12, 431-12468-12
Projektnr: 2013_32, 2013_02
Fornlämningsnr: —

Projektgrupp:

Leif Karlenby

Personal:

Leif Karlenby, Helmut Bergold, Ebba Knabe

Undersökningstid: 2012-12-03 och 2013-04-22 till 2013-04-23

Exploateringsyta: 20 000 m²

Undersökt yta: 134 m², 89 löpmeter

Läge: X6503760 Y574960

Koordinatsystem: SWEREF 99 TM

Dokumentationshandlingar som förvaras i ATA, RAÄ, Stockholm:

-

Digitalt arkiv:

Digitala data förvaras tillsvidare hos Arkeologgruppen AB.

Fynd:

Fynd förvaras hos Arkeologgruppen AB i väntan på fyndfördelning.

Stenålder i Getå

Bilagor

Bilaga 1. Schaktlista

Bilaga 2. Anläggningslista

Bilaga 3. Fyndlista

Bilaga 4. Stenmaterial från Getå. Av Roger Wikell.

Bilaga 1. Schaktlista

O200. 7x1,5 meter, 0,1 meter djupt.

Överst var förna/torv. Därunder fanns sandig till grusig morän. Över ytan fanns inslag av skärvig sten.

2 meter från den södra änden var A205, en hård eller hårdgrop.

Fynd av kvarts i schaktet.

O216. 4x1,5 meter, 0,1 meter djup.

Överst var förna/torv. Därunder fanns sandig till grusig morän. I västra änden var A220, en skärvestenspackning. Fynd av flinta (i A220).

I östra änden fanns A227 stenpackning.

O235. 7x1,5 meter, 0,1-0,2 meter djupt.

Överst var förna/torv. Därunder fanns sandig till grusig morän. I den södra delen fanns en del grus och småsten. 2 meter norr om södra änden fanns A239, en ränna, fylld med skärvig sten.

O243. 13x1,5 meter, 0,2 meter djupt.

Överst var förna/torv. Därunder fanns sandig till grusig morän. Ytan i hela schaktet innehöll gott om skärvig sten. I schaktets södra del fanns A200001, en 5 meter lång och 0,2 meter bred, skärvestensfylld anläggning, sannolikt en ränna!

I schaktet fynd av masugnsslagg.

O247. 6x1,5 meter, 0,2 meter djupt.

Överst var förna med ett tunt lager mylla under. Under detta grusig sand. Inga anläggningar.

O251. 14x1,5 meter, 0,1-0,4 meter djupt.

Överst var förna/torv. Därunder fanns sand med riklig förekomst av fint grus (<0,03 meter). Fyra meter från schaktets södra ände fanns ett 2 meter brett stråk med urspolat grus, en strandzon. Inga anläggningar.

OS 259. 12x1,5 meter, 0,2 meter djupt.

Överst var förna/torv med visst inslag av matjord. Beläget i ekbacke. Under torven var grusig sand (<0,05 meter). Enstaka stenar 0,10-0,20 meter. Inga anläggningar.

O263. 10x1,5 meter, 0,1-0,2 meter djupt.

Överst var förna/torv med lätt inslag av matjord. Marken grusig sand. Inga anläggningar.

O267. 8x1,5 meter, 0,1-0,2 meter djupt.

Överst var förna/torv med matjord över grusig sand. Inga anläggningar.

O271. 4x1,5 meter, 0, 2 meter djupt.

Överst var förna/torv över matjord. Därunder var marken stenig (<0,2m) med inslag av grus. Inga anläggningar.

O275. 4x1,5 meter, 0,2 meter djupt.

Överst var förna/torva över matjord. Marken var grusig med enstaka inslag av sten 0,1-0,2 meter stora. Inga anläggningar.

Bilaga 2. Anläggningslista

A205. Härd eller härdgrop

1,0 m i diameter. Rikligt med skärvsten i ytan (0,05-0,10 meter stor). Inget synligt kol, men sanden i anläggningen var något gråaktig till färgen. Fynd av kvarts.

A220. Skärvstenspackning, möjligen en härd

1,2 meter i diameter, oregelbunden form, samling av 0,05-0,10 meter stora, skärviga stenar. Inget synligt kol. Fynd av flinta, avslag från slipad yxa av sydskandinavisk flinta (se bilaga 4).

A227. Stenpackning

Förmodligen rund till formen, halva anläggningen belägen utanför schaktet. Diameter 1,05 meter. Packning av vanlig sten.

A239. Ränna

Inom schaktet syntes en skärvstenspackning med en bredd av 0,2 meter som löpte tvärs över schaktet (synlig längd 1,5 meter). Snittades och visade sig ha en skålformad botten, 0,10 meter djup.

A200001. Ränna

5 meter lång ränna, 0,2 meter bred, svagt böjd fylld med skärvig sten. Kvarts påträffades i området.

Bilaga 3. Fyndlista

Schakt 200

- 1 avslagsfragment, kvarts.
- 1 avfall, kvarts.
- 1 avslagsfragment PF, retusch, nodulyta, kvarts.
- 1 avslagsfragment, PF, nodulyta, kvarts.
- 1 avslagsfragment, kvarts.
- 2 avfall, nodulyta, en har inklusioner, kvarts. (knivar?)

Schakt 216

- 1 avslag, PF, med två slipytor från yxa i sydiskandinavisk flinta.

Schakt 243

- 1 kärna, PF, "runt-om-slagen", rå yta, inklusioner av fältspat, kvarts.
- 1 avfall, kvarts.
- 1 splitter, kvarts.

Bilaga 4. Stenmaterial från Getå

Östergötland, Krokeks socken, Norrköpings kommun, Getå 1:2

av Roger Wikell

Under våren 2013 fick undertecknad förmånen att analysera ett mindre antal stenartefakter, bestående av 10 kvartser och en flinta, från Getå, Krokeks socken, Östergötland. Det slagna stenmaterialet vart mig tillsänt av arkeolog Dr Leif Karlenby i Arkeologgruppen (Örebro), vilka hade funnit artefakterna vid en tidigare arkeologisk insats.

Fynden hade gjorts i en rad sökschakt på en villatomt, vars nivå var 31–34 meter över havet. Höjden över havet är en viktig parameter att ta hänsyn till då man analyserar ett stenmaterial i ett större arkeologiskt perspektiv, än att just att bara bestämma sakord, teknik, retuscheringar etc. Längre har just höjden över havet varit den bästa kronologiska markören för slaget stenmaterial – för arkeologerna har tidigare inte lyckats göra en kronologi över stenhantverket i östra Mellansverige motsvarande de vi finner i Sydskandinavien och på Västkusten med Norge (tex Engström & Thomasson 1932, Florin 1959). Men på senare tid börjar ett grovt kronologiskt mönster urskiljas i kvartsmaterialet i östra Mellansveriges kustregion (tex Welinder 1977, Callahan 1987, Lindgren 2004).

Föga förvånande kan det till synes anonyma kvartsmaterialet findelas i ytterligare kronologiska sekvenser, vilka kan ses mot en kulturhistorisk bakgrund. I materialet kan vi tydligt urskilja en tidigmesolitisk pionjärfas, ett mellanmesolitiskt kvartshantverk och ett tredje skede under senmesolitikum, som under neolitikum övergår i en fjärde och femte fas (tex Molin & Wikell 2008, Pettersson & Wikell 2006, Wikell 2005). Den arkeologiska teknokronologin kan stämmas av mot den kvartärgeologiska datering som landhöjningen innebär – där fyndens höjd över havet är daterande, och förenklat uttryckt är att ju högre upp i terrängen en boplats ligger desto äldre är den. De aktuella fynden från Getå passar utmärkt in i bilden som nu kan skissas upp. Och är därför en välkommen pusselbit.

Vi ska i det följande blott helt kort diskutera fynden från Getå, och deras teknologiska och kronologiska ställning, utan fördjupa oss i östra Mellansveriges över 6000 år långa historia av stenhantverk.

Stenmaterialet omfattar blott 10 kvartsbitar och 1 flinta, fördelat på följande sakord och teknikbestämningar: 1 kärna, 4 avslagsfragment, 4 avfall, 1 splitter, samtliga av kvarts. 1 avslagsfragment flinta. Tekniken vid bearbetningen av materialet har bestämts till följande: kärna kvarts PF, 2 avslagsfragment kvarts PF, 1 avslagsfragment flinta PF. Materialet har basregistrerats efter en förenklad version av hur kvarts sönderfaller vid hårda slag/tryck (Callahan et al 1992). Förkortningen PF står för plattformsmetod, vilket intressant nog totalt dominerar i det till numerären lilla materialet. Något som är mycket typiskt i senmesolitiska och tidigneolitiska material. Äldre material har ett stort, eller totalt dominerande, inslag bipolar (BP) metod (Lindgren 2004, Wikell 2005, Pettersson & Wikell 2007). Noterbart är att kvartskärnan är ”runt om slagen”, eller som det ibland kallas opportunt nyttjad, ett drag som

också är vanligt i senmesolitikum/tidig- och mellanneolitikum.

Frånvaron av BP-kärnor är även det ett lika iögonfallande drag. I nuvarande kunskapsläge går det inte att säga om någon primärproduktion skett på Getåboplatsen. Kärnan behöver inte ha använts på denna plats, utan blott ha varit ett förråd. Fyndet av ett splitter säger inte så mycket i det här fallet eftersom sållning och ytmässig sammanhängande grävning inte tillämpas i den utsträckning som vanligen erfordras för att med säkerhet säkerställa slagplatser. En av bitarna har retusch, och preliminärt skulle man kunna anta att materialet är tillverkat någon annanstans och sedan infört till den aktuella platsen i Getå i form av färdiga redskap och kärnor. Intressant är att så många som fem av kvartsarna har en naturlig yta, vilket tyder på att de har slagits direkt ur noder.

Tillåter man sig pressa materialet så har hela 50 % bevarad naturlig yta. Även detta är ett drag som inte är lika framträdande under äldre delar av stenålder, men som synes öka under senare delen av stenåldern. Noteringen är helt subjektiv, baserad på erfarenhet, och skulle behöva prövas mot ett större registrerat material. Klart är dock att materialet påminner mycket om det tidig- och mellanneolitiska stenmaterial som tillvaratogs vid en nyligen genomförd grävning vid Påljungshage utanför Nyköping i Södermanland (Stenbäck et al 2010). Identiska iakttagelser har författaren gjort vid egna inventeringar på Södertörn. Mycket intressant är att vid Påljungshage tillvaratogs relativt mycket – med östra Mellansvenska mått mätt – Sydskandinavisk flinta. Påfallande många av fynden härrör från slipade flintyxor. Den enda biten flinta, ett avslag, från Getå härrör också från en slipad yxa i Sydskandinavisk flinta. Tidstypiskt nog slagen med PF.

Likheter med Påljungshage är stora, och det är föga förvånande att nivån ungefär är densamma kring 25 till 30 meter över havet. Platserna är högst sannolikt strandbundna, och därmed lika gamla – och innehåller därmed ett likartat material, vilket föga förvånande indikerar att stenhantverket är kulturellt betingat. Resultatet stödjer också den gamla metoden att man i östra Mellansverige med god tillförlitlighet, generellt sett, kan datera boplatser efter deras höjd över havet.

Sammanfattning

Sammantaget visar materialet från Getå stora likheter med andra senmesolitiska samt tidig- och mellanneolitiska kvartsmaterial. Den slipade flintyxan pekar klart på de neolitiska perioderna. Getå är en viktig pusselbit. Det till synes anspråkslösa materialet är givetvis en del av ett större kulturhistoriskt mönster – den här gången hur man bearbetar sten. Vilket under den aktuella perioden klart skiljer sig från äldre perioder, vilka blott återfinns 10 eller 20 meter högre upp – eller uttryckt i tid är hela 2 000 till 3 000 år äldre material. Det aktuella materialet är konsekvent bearbetat och visar att en ny "sten-kultur" utvecklats längs ostkusten jämfört med äldre perioder. Vid eventuell framtida undersökning är det givetvis värdefullt att ett större material kan samlas in. Det skulle heller inte förvåna om neolitisk keramik

påträffades.

Stenmaterialet omfattar 10 kvarts och 1 flinta, fördelat på följande sakord: 1 kärna, 4 avslagsfragment, 4 avfall. 1 splitter allt av kvarts. 1 avslagsfragment flinta.

Teknik: kärna kvarts PF, 2 avslagsfragment kvarts PF, 1 avslagsfragment flinta PF.

Fynden fördelar sig på följande schakt:

Schakt 200 (lilla påsen)

1 avslagsfragment, kvarts.

1 avfall, kvarts.

Schakt 200 (stora påsen)

1 avslagsfragment PF, retusch, nodulyta, kvarts.

1 avslagsfragment, PF, nodulyta, kvarts.

1 avslagsfragment, kvarts.

2 avfall, nodulyta, en har inklusioner, kvarts. (knivar?)

Schakt 216

1 avslag, PF, med två slipytor från yxa i sydiskandinavisk flinta.

Schakt 243

1 kärna, PF, "runt-om-slagen", rå yta, inklusioner av fältspat, kvarts.

1 avfall, kvarts.

1 splitter, kvarts.

Referenser

- Callahan, E. 1987. An evaluation of the lithic technology in Middle Sweden during the Mesolithic and the Neolithic. SAU. Uppsala.
- Callahan, E. 1992. Frakturbilder. Kulturhistoriska kommentarer till det säregna sönderfallet vid bearbetning av kvarts. *Tor. Tidskrift för nordisk fornkunskap*. SAU. S. 27 – 63. Uppsala.
- Engström, T. & Thomason, H. 1932. Stenåldersboplatser i Östergötland. Nya stenåldersboplatser inom Kolmården. *KVHAA* 37:3. Stockholm.
- Florin, S. 1959. Hagtorp. En prekeramisk kvartsförande fångstboplatz från tidig litorinatid. *Tor, tidskrift för nordisk fornkunskap*. SAU. Uppsala.
- Lindgren, C. 2004. Människor och kvarts. Sociologiska och teknologiska strategier under mesolitikum i östra Mellansverige. Diss. Stockholms universitet. Stockholm.
- Molin, F. & Wikell, R. 2008. Microblade technology in quartz during the Mesolithic in Eastern Middle Sweden. *Current Swedish Archaeology* 15/16. P. 137 – 156.
- Pettersson, M. & Wikell, R. 2006. Arkeologi. Dokumentation av de svenska nationalparkerna. Nr 20. Branden i Tyresta 1999, dokumentation av effekterna. Tyresta. S. 134 – 155.
- Stenbäck, N., Eriksson, M. Guinard, M. & Wikell, R. 2010. Stenålder vid Påljungshage. En sörmländsk lokal med nedslag från tidig- och mellanneolitikum. SAU-rapport 2010:8. Uppsala.
- Welinder, S. 1977. The Mesolithic Stone Age of Eastern Middle Sweden. *Antikvariskt Arkiv* 65. Stockholm.
- Wikell, R. 2005. Actions in Quartz. Some reflections on shiny white stones in Eastern Middle Seden. In Gruber, G. (Ed): *Identities in transition. Mesolithic strategies in the Swedish province of Östergötland*. Linköping. P. 88-99.

